

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za psihologiju

**DOŽIVLJAJ RODITELJSKE KOMPETENTNOSTI I STRESA KOD
RODITELJA DJECE VRTIČKE DOBI**

Diplomski rad

Anja Šepčević Sudar

Mentor: dr. sc. Gordana Keresteš

Zagreb, 2014.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	2
ABSTRACT	2
UVOD.....	3
Doživljaj roditeljske kompetentnosti	3
Stres i roditeljska kompetentnost	6
Spolne razlike u doživljaju roditeljske kompetentnosti i stresa.....	8
CILJ, PROBLEMI, HIPOTEZE.....	10
METODOLOGIJA	11
Postupak i uzorak.....	11
Mjerni instrumenti	12
Sociodemografski upitnik	12
Skala roditeljske kompetentnosti	14
Skala percipiranog stresa.....	15
REZULTATI.....	16
RASPRAVA.....	19
Spolne razlike u doživljaju stresa i dimenzijama roditeljske kompetentnosti	19
Povezanost doživljaja stresa i dimenzija roditeljske kompetentnosti	22
Ograničenja istraživanja.....	24
ZAKLJUČAK.....	25
LITERATURA	26

Doživljaj roditeljske kompetentnosti i stresa kod roditelja djece vrtićke dobi

Anja Šepčević Sudar

SAŽETAK Polazeći od modela odrednica roditeljstva i interakcijskih modela stresa, cilj ovog istraživanja bio je povećati razumijevanje doživljaja roditeljske kompetentnosti kod roditelja predškolske djece i uloge stresa u tom doživljaju. U istraživanju je sudjelovalo 323 roditelja djece vrtićke dobi iz Zagreba, Velike Gorice i Slavonskog Broda (169 majki i 154 očeva). Roditelji su izvijestili o doživljaju roditeljske kompetentnosti koji je operacionaliziran s tri dimenzije (roditeljska samoeфикаsnost, internalnost i eksternalnost) i doživljaju općeg životnog stresa. Ispitane su spolne razlike u doživljaju općeg životnog stresa i dimenzijama roditeljske kompetentnosti te povezanost dimenzija roditeljske kompetentnosti i stresa kod očeva i majki. Rezultati su pokazali da majke doživljavaju višu razinu stresa od očeva i izvještavaju o većem stupnju roditeljske samoeфикаsnosti. Nisu dobivene razlike između očeva i majki u roditeljskoj eksternalnosti i internalnosti. Doživljaj stresa kod majki je bio negativno povezan s percipiranom roditeljskom samoeфикасношću, a kod očeva je bio pozitivno povezan s roditeljskom eksternalnosti. Rezultati su raspravljani u okviru modela odrednica roditeljstva i interakcijskih modela stresa. Razmotrene su i mogućnosti primjene dobivenih rezultata u edukacijama za roditelje i savjetodavnom radu s roditeljima.

Ključne riječi: roditeljska kompetentnost, stres, model determinanti roditeljstva

Sense of parental competence and stress in preschoolers' parents

Anja Šepčević Sudar

ABSTRACT Starting from the model of the determinants of the parenting and interaction model of stress, the aim of this study was to increase the understanding of the experience of parental competence in parents of preschool children and the role of stress in this experience. The study included 323 parents of preschool children from Zagreb, Velika Gorica and Slavonski Brod (169 mothers and 154 fathers). Parents reported the experience of parental competence, which is operationalized with three dimensions (parental self-efficacy, internality and externality) and the measure of general life stress experience. The study examined gender differences in the perception of the life stress of parents and in the dimensions of parental competence and also correlation between parental competence and stress in mothers and fathers. Results showed that mothers report higher levels of life stress and higher degree of parental self-efficacy. On the other hand, the results show that there is no difference between mothers and fathers in parental externality and internality. The experience of life stress of mothers was negatively correlated with the perceived parental self-efficacy and of fathers was positively associated with parental externality. The results are discussed in the framework of the model of the determinants of the parenting and interaction models of stress. The possibility of application of the results in training courses for parents and counseling work with parents is also discussed.

Keywords: parental competence, stress, model of the determinants of the parenting

UVOD

Doživljaj roditeljske kompetentnosti

Roditeljska uloga je jedna od najvažnijih i najkompleksnijih uloga u životima odraslih ljudi. Također, roditeljstvo je neiscrpno istraživačko područje, što zbog širine područja, a što zbog trendova koji se mijenjaju i brojnih novih zahtjeva koji se stavljaju pred roditelje.

U istraživačkom smislu se najviše pažnje pridaje roditeljskim postupcima i ponašanjima koje je ujedno i najlakše opažati i mjeriti (Hart i sur., 1990). Krajem 20. stoljeća veća pažnja se počela pridavati subjektivnim aspektima roditeljstva (Kohn i sur., 1986). Subjektivni doživljaj roditeljstva se odnosi na unutarnji svijet roditelja, njegove stavove i emocije prema ideji roditeljstva te predstavlja važnu motivacijsku odrednicu roditeljstva, odnosno roditeljskog ponašanja. Nadalje, obuhvaća posvećenost i ulaganje u roditeljsku ulogu, zatim doživljaj roditeljske kompetentnosti, zadovoljstvo roditeljskom ulogom i odgojne vrijednosti i ciljeve.

U ovom radu se najveći naglasak želi staviti na roditeljsku kompetentnost kao važan subjektivni aspekt roditeljstva. Pregledom literature (Coleman i Karraker, 2000; de Montigny i Lacharite, 2005; prema Keresteš i sur., 2011) uočeno je da ne postoje ujednačene definicije konstrukta roditeljske kompetentnosti te se ona često izjednačuje s roditeljskom samoeфикасношću. Stoga je neophodno razjasniti odnose između pojmova roditeljska kompetentnost i roditeljska samoeфикасност kako su određeni i analizirani u ovom radu. Roditeljska samoeфикасност „podrazumijeva roditeljeva vjerovanja o vlastitoj sposobnosti organiziranja i izvršavanja zadataka povezanih s roditeljskom ulogom“ (Keresteš, Brković i Kuterovac Jagodić, 2011; str. 19). Ako pojedinac vjeruje da je sposoban za korisna, pozitivna roditeljska ponašanja, veća je vjerojatnost da će se zaista tako i ponašati. No, uvjerenje da smo sposobni nije dovoljno ukoliko osoba ne vjeruje da svojim ponašanjem može utjecati na ishode. Upravo zato, roditeljska kompetentnost predstavlja konstrukt širi od roditeljske samoeфикасности proširen uvođenjem roditeljskog lokusa kontrole kao važnog segmenta (Campis i sur., 1986). Važno je naglasiti da je lokus kontrole situacijski specifičan te jedna osoba može imati

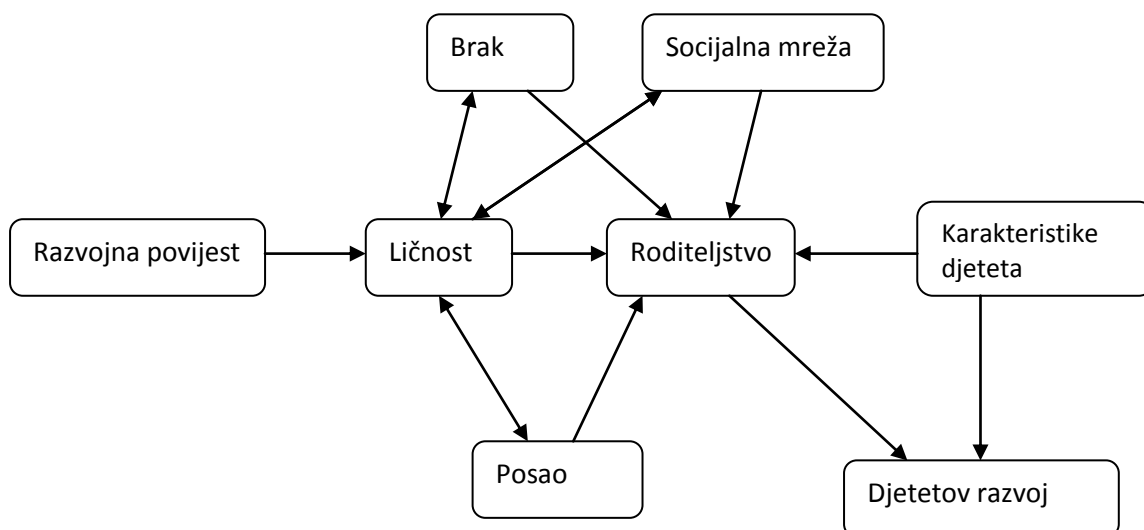
različite lokuse kontrole u različitim aspektima života (Rotter, 1966). U ovom istraživanju usmjerit ćemo se na roditeljski lokus kontrole. Roditeljski lokus kontrole obuhvaća uvjerenje da roditelj može utjecati i ima odgovornost za ishode djetetova razvoja (internalni lokus kontrole), odnosno uvjerenje da roditelj ne može utjecati na ishode djetetova razvoja zbog njihove podložnosti vanjskim čimbenicima poput slučajnosti i sreće (eksternalni lokus kontrole) (Campis, Lyman i Prentice-Dunn, 1986). Ukupno gledajući, ovaj konstrukt igra važnu ulogu u boljem razumijevanju subjektivnih aspekata roditeljstva. Internalni roditeljski lokus kontrole se povezuje s manjim brojem internaliziranih i eksternaliziranih razvojnih problema, sa višim akademskim postignućem i socijalnom kompetentnošću, te s percipiranim osjećajem kontrole kod djece (Hagekull i sur., 2001; Morton, 1997; Ollendick, 1979). Eksternalni lokus kontrole povezan s većom razinom depresije kod majke, većom razinom stresa i pesimizma (Hagekull i sur., 2001).

Roditeljska kompetentnost je važna komponenta uspješnog roditeljstva. Brojna su istraživanja pokazala da postoji povezanost između roditeljske kompetentnosti i kvalitetnog roditeljstva (Teti i Gelfand, 1991; Coleman i Karraker, 2000; Shumow i Lomax, 2002). Subjektivni doživljaj visoke roditeljske kompetentnosti kod majki pozitivno je povezan s kvalitetom njege djeteta (Tucker i sur., 1998), odgovaranjem na djetetove signale i potrebe (Stifter i Bono, 1998), stimulirajućim odgojem, osjetljivošću i toplinom (Teti i Gelfand, 1991) te aktivnim obrascima nošenja sa zahtjevima majčinstva (Wells-Parker i sur., 1990). Niska roditeljska samoeфикаsnost je povezana s korištenjem discipline temeljene na kažnjavanju (Bugental i Cortez, 1988). Kompetentnost je također povezana sa zadovoljstvom roditeljstvom (Hudson i sur., 2001), depresijom majke, razinom stresa i mentalnim zdravljem roditelja (Kwok i Wong, 2000). Kompetentniji roditelji su ujedno i spremniji dodatno se educirati o roditeljstvu (Spath i Conroy, 1993). Majke se procjenjuju kompetentnijima u području roditeljstva u odnosu na očeve (Salonen i sur., 2009; Brage Hudson i sur., 2001), o čemu će kasnije biti više riječi.

Osim s roditeljskim varijablama, roditeljska kompetentnost je povezana i sa psihosocijalnim varijablama djeteta: s manje ponašajnih i emocionalnih problema kod djeteta (Feehan i sur., 1991; Arnold i sur., 1993; Pettit i Bates, 1989), većim

samopoštovanjem, boljim školskim postignućem i socijalnim kompetencijama te nižom razinom anksioznosti (Shumow i Lomax, 2002; Paterson i sur., 1989).

Na pitanja kakav je netko roditelj (ili kakav će netko biti roditelj), kakvim se roditeljem smatra i zašto postoji velik spektar roditeljskih ponašanja ne možemo jednostavno odgovoriti. Faktori koji utječu na kvalitetu roditeljstva su mnogobrojni i raznovrsni. Prvi autor koji je pokušao definirati determinante roditeljskog ponašanja je Belsky (Belsky, 1984) te je njegov model ujedno i najpoznatiji. Za razumijevanje ovog istraživanja, važno je upoznati osnovne postavke Belskyjevog modela. Prema njegovom modelu (Belsky, 1984) postoje 3 skupine odrednica koje određuju roditeljsko funkcioniranje: karakteristike roditelja (razvojna povijest i ličnost), karakteristike djeteta (dob, spol, temperament) i kontekstualni izvori stresa i podrške (bračni odnos, socijalna mreža, posao). Kao što se vidi na slici 1, model pretpostavlja da na roditeljstvo izravno utječe ličnost roditelja, karakteristike djeteta i socijalni kontekst. Nadalje, model pretpostavlja da razvojna povijest, bračni odnos, socijalna mreža i posao utječu na ličnost roditelja, te posredno preko ličnosti na roditeljstvo i razvoj djeteta. Iz ovoga slijedi da je roditeljstvo višestruko determinirano te da različiti faktori na različite načine utječu na roditeljsko funkcioniranje.

Slika 1. Procesni model odrednica roditeljstva (Belsky, 1984)

Iako karakteristike roditelja i djeteta uvelike doprinose individualnim razlikama u području roditeljskog ponašanja, ekološka perspektiva Belskyjevog modela naglašava i važnost konteksta. Upravo zato se Belskyjev model može uklopiti u širi Bronfenbrennerov ekološki model (Bronfenbrenner, 1979; prema Vasta, 2004) prema kojemu je za razvoj pojedinca ključna kvaliteta odnosa pojedinca i okoline i to na nekoliko razina: neposredna okolina, odnosi između različitih subjekata iz neposredne okoline, širi društveni sustav.

Stres i roditeljska kompetentnost

Odnos između stresa i roditeljstva je već dugo predmet interesa u razvojnoj psihologiji (Crnic, Gaze i Hoffman, 2005; Crnic i sur., 1983; Deater-Deckard i Scarr, 1996). Prije nego se upustimo u istraživanje povezanosti stresa i roditeljstva, potrebno je definirati stres, kao i različite modele stresa i načine njegovog mjerenja koji iz različitih modela proistječu.

Stres se javlja u situacijama kada zahtjevi koji su pred nas postavljeni umanjuju ili nadilaze postojeće kapacitete koje imamo na raspolaganju u određenom periodu (Lazarus i Folkman, 2004). Postoje različita shvaćanja stresa, a sukladno tome i različite mogućnosti mjerenja stresa (Cox, 1982; prema Lacković-Grgin, 2004). Modeli stresa koji stres opisuju u terminima podražaja iz okoline koji ugrožavaju pojedinca, stres izjednačavaju sa stresnim događajem te se razina stresa mjeri brojem doživljenih stresnih događaja. Sljedeća skupina modela stres definira preko reakcija pojedinca na stresne događaje te je njihov doprinos upravo u prepoznavanju psihosomatskih posljedica stresa. Ono što kod ovakvih modela predstavlja problem je nejasno postavljena relacija između stresora i pojedinih reakcija. Posljednja skupina modela je usmjerena na interakciju između osobe i njene okoline. Najpoznatiji takav model stresa je onaj Lazarusa (Lazarus i Folkman, 2004) koji uvodi kognitivnu varijablu procjene kao ključnu u definiranju stresa. Postojanje stresnog događaja (stresora) i neke psihosomatske reakcije nije dovoljno da bismo mogli tvrditi da je osoba izložena stresu te se uvodi medijacijska varijabla procjene stresnosti određenog događaja (Lazarus i Folkman, 2004), koja zapravo na individualnoj razini predstavlja ključni trenutak za

određivanje je li neki događaj pojedincu stresan ili ne. Mjerenje stresa koje se temelji na ovim postavkama ističe važnost procjene stresnosti događaja.

Istraživanje provedeno za potrebe ovog rada mjerenje stresa temelji upravo na postavkama Lazarusove kognitivne teorije stresa te je usmjereno na procjenu doživljaja stresa kod roditelja predškolske djece. Suvremeni tempo života nameće mnogobrojne stresore, odnosno događaje koji su potencijalni izvori stresa. Međutim, ne uzrokuju svi mogući stresori kod svih ljudi jednaku reakciju (Lazarus i Folkman, 2004). Objektivno isti vanjski uvjeti mogu rezultirati različitim procjenama stresnosti situacije. Hoće li ljudi neki događaj procijeniti stresnim ovisi o različitim faktorima, kao što su percipirani lokus kontrole, emocionalno stanje, kontekst u kojem se događaj odvio, podrška koja je dostupna itd. Provedeno istraživanje veći naglasak stavlja na procjenu doživljaja stresa nego na same izvore stresa.

Stres smanjuje kapacitete pojedinca za funkcioniranje u svim životnim područjima te kao takav može imati štetan učinak na adaptivno funkcioniranje čovjeka. U proučavanju faktora koji ugrožavaju optimalno ljudsko funkcioniranje razmatrani su mnogi štetni učinci stresa na zdravlje i funkcioniranje u duljem razdoblju (Bergdahl i Bergdahl, 2002; Zuzanek, 1998). Pojedinci pod utjecajem stresa su podložniji bolestima, depresiji, anksioznosti, niskom samopouzdanju i nezadovoljstvu (Bergdahl i Bergdahl, 2002; Zuzanek, 1998; Coyl i sur., 2002), odnosno njihova sposobnost funkcioniranja je smanjena. Otuda pretpostavka i da je stres povezan s funkcioniranjem u području roditeljstva, osobito subjektivnog doživljaja roditeljstva.

Proučavanje stresa i roditeljske kompetentnosti moguće je staviti u teorijski okvir modela determinanti roditeljstva (Belsky, 1984). Kao što je rečeno, najvažnije kontekstualne determinante roditeljstva su odnos s partnerom, socijalna mreža i posao, a svaka od njih može biti izvor stresa, ali i izvor podrške roditelju, ovisno o kvaliteti odnosa i njegovoj percepciji istog. Belsky (1984) objašnjava utjecaj kontekstualnih determinanti na roditeljstvo medijatorskim učinkom koje one imaju na ličnost i psihološko zdravlje roditelja, što onda utječe na roditeljske varijable (na doživljaj roditeljstva, roditeljska ponašanja i roditeljske stilove).

Drugi model koji predstavlja podlogu za provedeno istraživanje doživljaja stresa i roditeljske kompetentnosti je model obiteljskog stresa (Conger i sur., 1994, 1992, 1985) prema kojem stres koji roditelji doživljavaju povećava vjerojatnost pojave problema u ponašanju djece indirektno preko utjecaja na mentalno zdravlje roditelja i njihovih psihičkih karakteristika. Doživljaj stresa uzrokovan npr. financijskim problemima (Conger i sur., 1994, 1992) narušava mentalno zdravlje roditelja, tj. povezan je s depresivnim simptomima, anksioznošću, sniženom samoeфикасношću, samopoštovanjem i općim mentalnim statusom (Kuhn i Carter, 2006; Fox i Gelfand, 1994). Takve poteškoće također su povezane sa sniženom kvalitetom roditeljstva i obiteljskim funkcioniranjem, manje kvalitetnim vezama između djeteta i roditelja te s nepoželjnim roditeljskim postupcima (Deater-Deckard, 2005; McBride, 1989).

Za roditelje koji su izloženi većoj razini stresa karakteristična su kontrolirajuća roditeljska ponašanja i korištenje strožih disciplinskih mjera (Crnic, Gaze i Hoffman, 2005; Crnic i sur., 1983; Goldstein, Diener i Mangelsdorf, 1996; Rodgers, 1993). Stres koji proizlazi iz dnevnih zahtjeva i teškoća povezuje se s negativnim ishodom po djecu poput ponašajnih problema, osjećaja niže kompetentnosti kod djeteta i problema s privrženošću (Crnic i Greenberg, 1990; Crnic i Low, 2002; Deater-Deckard, 1998; Conger i sur., 1994).

Iako se u području roditeljstva najčešće ispituje povezanost *roditeljskog* stresa s roditeljskim varijablama, predmet ovog istraživanja je *ukupni* doživljaj stresa, koji obuhvaća sve izvore stresa, uključujući i stres roditeljske uloge. Doživljaj stresa za roditelje se pokazao negativno povezanim s pozitivnim doživljajem roditeljstva, roditeljskim ponašanjima i ponašanjima djeteta čak i kada nije riječ samo o roditeljstvu kao izvoru stresa (Pianta i Egeland, 1990; Conger i sur., 1984).

Spolne razlike u doživljaju stresa i roditeljske kompetentnosti

Spolne razlike u doživljaju stresa čest su predmet istraživanja, a rezultati uglavnom potvrđuju da žene izvještavaju o većoj razini stresa u odnosu na muškarce (Nurullah, 2010; Bergdahl i Bergdahl, 2002; Skreden i sur., 2012; Brougham i sur., 2009). Moguća objašnjenja ovih razlika nalaze se u različitim načinima suočavanja sa

stresom, pri čemu su muškarci češće usmjereni na problem, a žene na emocije (Brougham i sur., 2009) i u različitim lokusima kontrole, pri čemu muškarci češće imaju unutarnji, a žene vanjski lokus kontrole (Smith i Dugan, 1997; Brabander i Boone, 1990; Rotter, 1966). Moguće je da je veća razina stresa ujedno i posljedica brojnosti i specifičnosti uloga i zahtjeva koji se pred žene stavljaju (Turner i sur., 1995; Nurullah, 2010).

U području roditeljstva majke se procjenjuju kompetentnijima od očeva, što jednoznačno pokazuju provedena istraživanja na tu temu (Salonen i sur., 2009; Brage Hudson i sur., 2001). Nekoliko je mogućih objašnjenja. Majke više vremena provode s djetetom i uključeniije su te imaju više vlastitog iskustva u odgoju djeteta. Osim toga, na raspolaganju imaju veću podršku (Froman i Owen, 1989, 1990; prema Brage Hudson i sur., 2001). Novi trendovi koji se opažaju u roditeljstvu, pokazuju da se uključenost očeva u odgoj djece povećava (Bianchi, 2000), ali muškarci tijekom odrastanja nemaju priliku susresti se s modelom oca uključenog u odgoj djeteta, za razliku od žena koje uče od svojih majki (Froman i Owen, 1989; prema Brage Hudson i sur., 2001).

Lokus kontrole kao konstrukt je ovdje predmet interesa zbog toga što njegove sastavnice, internalnost i eksternalnost, predstavljaju i dimenzije roditeljske kompetentnosti kako je definirana u ovom istraživanju (Keresteš, Brković, Kuterovac Jagodić, 2011). Na temu spolnih razlika u lokusu kontrole akumulirano je mnogo istraživanja te rezultati obično pokazuju da muškarci češće imaju unutarnji, a žene vanjski lokus kontrole (Smith i Dugan, 1997; Brabander i Boone, 1990; Rotter, 1966). Novija istraživanja pokazuju da je moguće da razlike postoje samo pod određenim uvjetima: ovisno o tome radi li se o pripisivanju uspjeha (pri čemu su žene sklonije eksternalnom pripisivanju uzroka) ili neuspjeha (pri čemu su žene sklonije internalnom pripisivanju uzroka) te ovisno o kojem području života se radi – žene imaju internalniji lokus kontrole od muškaraca ukoliko se radi o akademskom uspjehu, a eksternalniji po pitanju sreće u životu (Manger i Eikeland, 2000). Takvi rezultati pokazuju da ne možemo iz podataka o generalnom lokusu kontrole zaključivati o specifičnom lokusu kontrole (u ovom radu u području roditeljstva) bez prethodne provjere. S obzirom da se u području roditeljstva još uvijek češće ispituju karakteristike majki i njihova povezanost s razvojnim ishodima djece, nema mnogo istraživačkih nalaza u području

spolnih razlika u roditeljskoj internalnosti/eksternalnosti (Keresteš, Brković, Kuterovac Jagodić, 2011; Furnham, 2010).

Ovo istraživanje bavi se ispitivanjem spolnih razlika u doživljaju općeg životnog stresa roditelja predškolske djece i njihovoj percepciji vlastite roditeljske kompetentnosti te povezanosti tih varijabli.

CILJ, PROBLEMI, HIPOTEZE

Cilj ovog istraživanja je povećati razumijevanje doživljaja roditeljske kompetentnosti kod roditelja predškolske djece i uloge stresa u tom doživljaju.

U skladu s navedenim ciljem, formulirana su tri istraživačka problema:

1. Ispitati razlike u doživljaju općeg životnog stresa očeva i majki.
2. Ispitati razlike u doživljaju roditeljske kompetentnosti (roditeljskoj samoeфикаsnosti, internalnosti i eksternalnosti) očeva i majki.
3. Ispitati povezanost dimenzija roditeljske kompetentnosti i stresa kod očeva i majki.

Hipoteze:

1. Očekujemo da će doživljaj općeg životnog stresa biti veći kod majki nego kod očeva.
2. Očekujemo da će percipirana roditeljska samoeфикаsnost i eksternalnost biti veće kod majki nego kod očeva, a roditeljska internalnost veća kod očeva nego kod majki.
3. Očekujemo da će percipirana roditeljska samoeфикаsnost i internalnost biti negativno povezane sa stresom, a roditeljska eksternalnost pozitivno povezana sa stresom i kod majki i kod očeva.

METODOLOGIJA

Postupak i uzorak

Podaci su prikupljeni u prvoj polovici 2010. godine za istraživačke potrebe Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Korišteni su upitnici koje su za potrebe istraživanja anonimno i dobrovoljno ispunjavali roditelji djece vrtićke dobi iz tri vrtića u Zagrebu, jednog u Slavonskom Brodu i jednog u Velikoj Gorici. U suradnji sa stručnim suradnicima vrtića, a nakon pristanka ravnateljica ustanova, podijeljeno je 340 parova upitnika s ciljem da na ista pitanja odgovore i očevi i majke. Od 340, vraćeno je 181 kuverta s ispunjenim upitnicima. Zbog nepotpunih podataka u 12 parova upitnika, u daljnju analizu u obzir su uzeti odgovori 169 majki i 154 očeva, odnosno 154 para roditelja. Broj ciljne djece (djeca na koju su se odnosila pitanja vezana uz roditeljsku ulogu) također iznosi 169.

U Tablici 1 vide se osnovne demografske karakteristike uzorka. Dob ispitanika kreće se od 25 do 54 godine. Majke su u prosjeku mlađe od očeva ($M_m = 35,05$, $M_o = 38,07$; $t(153) = 9,44$; $p < 0,01$). Podjednak broj roditelja je iz Zagreba i Slavonskog Broda, dok je manji broj njih iz Velike Gorice. Što se razine obrazovanja tiče, podjednak broj ispitanika ima završenu najviše srednju školu ($N=159$), odnosno barem višu školu ($N=160$). U odnosu na očeve, veći broj majki ima završenu višu školu i fakultet ($\chi^2 = 37,93$; $p < 0,01$). Većina ispitanika je zaposlena, u bračnom odnosu i imaju dvoje djece.

Podjednak broj ciljne djece je ženskog (48,5%) i muškog spola (50,3%), dok njihova dob varira od 3 do 7 godina ($M = 5,07$, $SD = 1,08$). Podjednak broj ciljne djece su jedinci, najstariji ili najmlađi u odnosu na drugu djecu u obitelji (tablica 2).

Mjerni instrumenti

Za potrebe izrade ovog diplomskog rada korišteni su opći upitnik sociodemografskih varijabli, Skala roditeljske kompetentnosti i Skala percipiranog stresa.

Sociodemografski upitnik

Opći upitnik sastavljen je s ciljem prikupljanja osnovnih sociodemografskih podataka o ispitanicima i specifičnih sociodemografskih podataka vezanih uz djecu. Traženi osnovni sociodemografski podaci su spol i dob roditelja, mjesto stanovanja, postignut stupanj obrazovanja (1 = osnovna škola i manje, 2 = srednja škola, 3 = viša škola, 4 = fakultet, 5 = poslijediplomsko obrazovanje), radni status (1 = zaposlen/a, 2 = nezaposlen/a, aktivno traži posao, 3 = nezaposlen, ne traži posao, 4 = uzdržavan/a osoba, 5 = učenik/student, 6 = u mirovini), bračni status (1 = oženjen/udana, 2 = u izvanbračnoj zajednici, 3 = samohrani roditelj) i broj djece. Traženi specifični sociodemografski podaci o ciljnom djetetu su spol, dob i red rođenja.

Dobiveni podaci nalaze se u Tablici 1 i Tablici 2.

Tablica 1

Demografski podaci za očeve i majke te međusobne razlike.

	Majke (N = 169)			Očevi (N = 154)			Razlike
	N	%	M (SD)	N	%	M (SD)	
Dob							
20 – 30 godina	28	16,6		10	5,9		t (153) = 9,43 p < 0.01
31 – 40 godina	120	71	35,05	99	58,6	38,07	
41 – 50 godina	21	12,4	(4,36)	42	24,9	(5,34)	
Više od 50 godina	0	0		3	1,8		
Mjesto stanovanja							
Zagreb	70	41,4		62	36,7		
Velika Gorica	36	21,3		33	19,5		
Slavonski Brod	63	37,3		59	34,9		
Postignuto obrazovanje							
Srednja škola i manje	78	46,2		82	54,7		$\chi^2= 37,93$ p < 0.01
Viša škola i više	91	53,8		68	45,4		
Radni status							
Zaposlen	150	88,8		139	92,7		$\chi^2 = 0,883$ p > 0.05
Nezaposlen	19	11,3		11	7,4		
Bračni status							
Udana/oženjen	150	88,8		146	94,8		
Izvanbračna zajednica	8	4,7		8	5,2		
Samohrani roditelj	11	6,5		0	0		
Broj djece							
Jedno	53	31,4		43	25,4		
Dvoje	90	53,3		85	50,3		
Troje	23	13,6		22	13,0		
Četvero	3	1,8		4	2,4		

Tablica 2

Demografske karakteristike ciljne djece roditelja koji su sudjelovali u istraživanju.

Djeca (N =169)			
	<u>N</u>	<u>%</u>	<u>M (SD)</u>
Spol			
Muški	85	50,3	
Ženski	82	48,5	
Dob			
3 – 3,5	16	9,5	
4 – 4,5	34	20,1	
5 – 5,5	59	35	5,07 (1,08)
6 – 6,5	46	27,2	
7 – 7,5	14	8,3	
Red rođenja ciljanog djeteta			
Jedino	52	30,8	
Najstarije	50	29,6	
Srednje	11	6,5	
Najmlađe	56	33,1	

Skala roditeljske kompetentnosti

Skala roditeljske kompetentnosti koristi se za samoprocjenu roditeljske kompetentnosti. Konstruirale su je Keresteš, Brković i Kuterovac Jagodić (2011) na temelju sličnih skala inozemnih autora: Parenting Sense of Competence Scale (Johnston i Mash, 1989) i Parental Locus of Control Scale (Campis, Lyman i Prentice-Dunn, 1986). Sadrži 12 čestica za koje ispitanici izražavaju stupanj slaganja od 1 (uopće se ne slažem) do 4 (potpuno se slažem). Sadrži 3 subskale: roditeljska samoefikasnost (sadrži 5 čestica, npr. *Većinu problema koje imam s djetetom mogu lako riješiti.*), roditeljski

eksternalni lokus kontrole (sadrži 4 čestice, npr. *Nasljeđe igra glavnu ulogu u određivanju djetetove ličnosti.*) i roditeljski internalni lokus kontrole (sadrži 3 čestice, npr. *Mislim da bih bio dobar roditelj svakom djetetu, bez obzira kakvo je ono.*). Rezultat na pojedinim subskalama određuje se kao prosječna procjena na pripadajućim česticama i kreće se od 1 do 4. Cronbachovi α koeficijenti dobiveni u istraživanju roditelja adolescenata za subskalnu roditeljske samoefikasnosti iznosili su 0,76 za majke i 0,81 za očeve, za subskalnu roditeljskog internalnog lokusa kontrole 0,62 za majke i 0,71 za očeve, a za subskalnu roditeljskog eksternalnog lokusa kontrole 0,73 za majke i 0,70 za očeve (Keresteš i sur., 2011).

Koeficijenti pouzdanosti (Cronbachove alfe) pojedinih dimenzija dobiveni na podacima prikupljenima u ovom istraživanju prikazani su u Tablici 3. Iako su vrijednosti nešto niže nego u istraživanju autorica skale, dobivene vrijednosti pokazuju za istraživačke svrhe prihvatljivu unutarnju konzistentnost pojedinih dimenzija.

Tablica 3

Koeficijenti pouzdanosti za pojedine dimenzije doživljaja roditeljske kompetentnosti za majke i očeve.

	Majke (N=169)	Očevi (N=154)
Percipirana samoefikasnost (5 čestica)	.66	.73
Eksternalnost (4 čestice)	.61	.74
Internalnost (3 čestice)	.61	.66

Skala percipiranog stresa

Opći stres roditelja mjeren je skraćenom verzijom Perceived Stress Scale (Cohen i sur., 1983) korištenom u istraživanju roditelja adolescenata (Keresteš, Brković i Kuterovac Jagodić, 2012). Originalna skala (Cohen i sur., 1983) se sastoji od 10 čestica, a korištena od njih 6. Upitnik mjeri stupanj procjene stresnosti životnih okolnosti kod pojedinca.

Skala percipiranog stresa sadrži čestice za koje ispitanici trebaju procijeniti koliko su se često osjećali na navedeni način u posljednjih mjesec dana (npr. *Koliko ste često, u posljednjih mjesec dana, osjećali da se niste u stanju nositi s vlastitim problemima?*) na skali od 0 do 4 (0 = nikad, 1 = gotovo nikad, 2 = katkad, 3 = prilično često, 4 = vrlo često). Kod poduzorka majki međusobne povezanosti čestica kreću se od 0.408 do 0.750, osim prve čestice (*Koliko ste često, u posljednjih mjesec dana, bili uznemireni zbog nečega što vam se neočekivano dogodilo?*) koja nije povezana s ostalima. Cronbachov alfa izračunat na svih šest čestica iznosi 0.63. Ukoliko iz analize isključimo navedenu česticu, koeficijent pouzdanosti je veći i iznosi 0.87. Kod poduzorka očeva međusobne povezanosti čestica kreću se od 0.47 do 0.75, uključujući i prvu česticu. Cronbachov alfa za poduzorak očeva iznosi za svih šest čestica 0.90, a kada se iz analize isključi prva čestica, iznosi 0.89. Iako na poduzorku očeva nisu dobiveni slični rezultati vezani uz prvu česticu kao i na poduzorku majki, prva čestica za procjenu doživljaja stresa isključena je iz daljnje analize za oba poduzorka zbog potrebe za usporedbom njihovih rezultata. Tako visok Cronbachov alfa u skladu je s prethodno dobivenim rezultatima, prema kojima iznosi 0,88 i za majke i za očeve (Keresteš, Brković i Kuterovac Jagodić, 2012).

Ukupni rezultat formira se kao prosječna procjena rezultata na pet čestica i kreće se od 0 do 4, pri čemu viši rezultat znači veći doživljaj stresa.

REZULTATI

Kako bi se ispitalo postojanje razlika između majki i očeva u procjeni doživljaja stresa, korišten je t-test za nezavisne uzorke. Za testiranje razlika između majki i očeva na dimenzijama doživljaja roditeljske kompetentnosti korišteni su također t-testovi za nezavisne uzorke. S obzirom da se koristi upitnik koji sadrži i čestice koje su općenite i ne odnose se na konkretno dijete te zato što izvori doživljaja roditeljske kompetentnosti nisu samo u djetetu, t-test za nezavisne uzorke smatrali smo opravdanijim od t-testa za zavisne uzorke. Pearsonov koeficijent korelacije je korišten za određivanje povezanosti između doživljaja stresa i pojedinih dimenzija roditeljske kompetentnosti.

Spolne razlike u doživljaju stresa i dimenzijama roditeljske kompetentnosti

Rezultati ispitivanja razlika između roditelja s obzirom na spol u doživljaju stresa pokazuju da je prosječna vrijednost procjene doživljaja stresa kod majki 2,01 (SD=0,76), a kod očeva 1,84 (SD= 0,62), što se pokazalo kao značajna razlika ($t= 1,97$; $p<0,05$). Dakle, možemo zaključiti da majke izvještavaju o većem doživljenom ukupnom stresu od očeva (Tablica 4). Ovom analizom odgovoreno je na prvi postavljeni problem te je jasno da su rezultati u skladu s postavljenom hipotezom.

Tablica 4

Aritmetičke sredine i standardne devijacije rezultata na glavnim varijablama u istraživanju za majke i očeve te iznos t-testa i značajnost razlika između majki i očeva po pojedinoj varijabli.

Varijable	Majke (N=169)		Očevi (N=154)		Razlika	
	M	SD	M	SD	t	Df
Procjena doživljaja stresa	2,01	0,76	1,84	0,62	1,97 *	316
Roditeljska samoeфикаsnost	3,17	0,39	3,04	0,40	2,93 **	319
Roditeljska eksternalnost	2,02	0,51	1,98	0,59	0,54	309
Roditeljska internalnost	2,98	0,49	2,98	0,48	-0,12	313

* $p< .05$; ** $p< .01$

U analizi u kojoj su uključene dimenzije roditeljske kompetentnosti dobiveni rezultati nisu u potpunosti u skladu s očekivanjima. Rezultat t-testa za nezavisne uzorke (Tablica 4) pokazao je da prosječna percipirana samoeфикаsnost za majke iznosi 3,17 (SD= 0,39), a za očeve 3,04 (SD= 0,40). Razlika se pokazala statistički značajnom ($t=2,93$; $p<0,01$), odnosno majke izvještavaju o većem stupnju roditeljske samoeфикаsnosti. S druge strane, rezultati pokazuju da nema razlike između očeva i majki s obzirom na roditeljsku eksternalnost i internalnost.

Povezanost doživljaja stresa i dimenzija roditeljske kompetentnosti kod majki i očeva

Pearsonovi koeficijenti korelacije između glavnih varijabli prikazani su u Tablici 5. Iznad dijagonale nalaze se rezultati za majke, a ispod za očeve.

Tablica 5

Pearsonovi koeficijenti korelacije između općeg životnog stresa i dimenzija roditeljske kompetentnosti za majke (iznad dijagonale) i očeve (ispod dijagonale).

Varijable	1	2	3	4
1 Doživljaj stresa	1	-,29**	,05	-,02
2 Roditeljska samoeфикаsnost	-,08	1	-,00	,42**
3 Roditeljska eksternalnost	,22**	-,00	1	-,09
4 Roditeljska internalnost	-,07	,43**	-,15	1

* $p < .05$; ** $p < .01$

Doživljaj stresa kod majki je negativno povezan s percipiranom samoeфикасношћu. Što veći stres majke doživljavaju, to im je procijenjena roditeljska samoeфикаsnost niža. Eksternalnost i internalnost, suprotno očekivanjima, nisu povezane s doživljajem stresa.

Kod očeva doživljaj stresa nije povezan ni sa samopercipiranom samoeфикасношћu niti s internalnosti, ali je pozitivno povezan s eksternalnosti. Dakle, što je veći doživljaj stresa, to je kod očeva viši i eksternalni roditeljski lokus kontrole.

RASPRAVA

Spolne razlike u doživljaju stresa i dimenzijama roditeljske kompetentnosti

Rezultati provedenog istraživanja pokazuju da majke izvještavaju o većem doživljenom općem stresu u odnosu na očeve. Takvi rezultati u skladu su s očekivanjima proisteklima iz istraživanja drugih autora u tom području (Nurullah, 2010). U uvodnom dijelu navedena su moguća objašnjenja tog fenomena: različiti lokusi kontrole, različiti načini suočavanja sa stresom, specifičnost i brojnost uloga koje žene obično imaju u društvu i obitelji. Osim toga, žene su sklonije i spremnije izražavati emocije od muškaraca (Mirowsky i Ross, 1995; prema Nurullah, 2010). Upravo zato žene izvještavaju i o češće doživljenim negativnim emocijama u odnosu na muškarce.

Nadalje, žene i muškarci često različito reagiraju na stresne događaje (Mirowsky i Ross, 1995; prema Nurullah, 2010). Žene su sklonije depresivnom raspoloženju i anksioznosti, a muškarci ljutnji i agresivnim obrascima ponašanja. Ako su upitnici konstruirani tako da obuhvaćaju emocije i ponašanja koja su u većoj mjeri karakteristična za žene, rezultati će muškarce prikazati kao manje izložene stresu, iako to ne mora biti točno. Moguće je da je upitnik procjene doživljenog stresa korišten u ovom istraživanju pristran u tom pogledu te da zapravo ne obuhvaća misli i osjećaje karakteristične za muškarce pod stresom. Osim toga, s obzirom da se radi o subjektivnim procjenama vlastitog raspoloženja i razine stresa, moguće je da su zaista žene postigle veći rezultat jer su zapravo svjesnije svojih emocionalnih i kognitivnih previranja u stanju stresa. Uvođenje objektivne mjere stresa koja bi obuhvatila različite emocionalne, kognitivne i bihevioralne obrasce doprinijelo bi točnijem prepoznavanju razina stresa kod muškaraca i žena. Ono što treba naglasiti je da je korištena subjektivna mjera stresa upravo zato da se vidi krajnji rezultat izloženosti različitim stresorima, tj. da se dobije odgovor na pitanje kako se ispitanici osjećaju.

To nam može biti polazna točka za daljnji rad s roditeljima s ciljem pružanja podrške u području stresa i nošenja sa stresom. Možemo pretpostaviti da bi majke trebalo educirati o različitim učinkovitim načinima nošenja sa stresom, pomicanju

fokusa sa emocija i ruminiranja na suočavanje s problemom i pronalazak rješenja, dok bi očeve trebalo ojačati u području osvještavanja emocija i doživljaja stresa.

Postojanje spolne razlike u doživljaju roditeljske samoeфикаsnosti u korist majki potvrđuje rezultate prethodno provedenih istraživanja na tu temu (Salonen i sur., 2009; Elek i sur., 2003, Brage Hudson i sur., 2001). Majke su uključeniје u odgoј i brigu o djeci te imaju više vlastitog iskustva i znanja, ali i iskustva iz drugih izvora podrške, dok očevi izvještavaju o manjku informacijske podrške (Chalmers i Meyers, 1996; prema Elek i sur., 2003) i najčešće nemaju u svoјој obitelji model oca uključenog u brigu o djeci. S obzirom da se radi o novijim trendovima prema kojima se i od oca očekuje uključenost u odgoј i brigu o djetetu, ne mogu učiti od svojih očeva koji nisu u toј mјeri bili uključeni u sva područja roditeljstva.

Dodatno objašnjenje niže roditeljske samoeфикаsnosti očeva i njihove slabije uključenosti u odgoј i brigu o djetetu možemo pronaći u „teoriji čuvanja vrata“, prema kojoj majke svojim ponašanjem otežavaju i/ili onemogućavaju očevima veće uključivanje u roditeljstvo (De Luccie, 1995). Primjerice, majke često pred očeve stavljaju velike zahtjeve koje moraju ispuniti na točno određeni način te procjenjuju njihovu uspješnost u području roditeljstva vrlo nefleksibilnim i visoko postavljenim mјerilima. Sve to na očeve može djelovati vrlo demotivirajuće i frustrirajuće, jer kao početnici u području brige oko djeteta teško mogu ispuniti majčina očekivanja i visoke kriterije.

U ovom radu ispitivane su spolne razlike u doživljaju roditeljske samoeфикаsnosti kod roditelja djece predškolskog uzrasta, no te razlike ne ostaju iste tijekom odrastanja djeteta. Pokazalo se da je roditeljska samoeфикаsnost očeva najniža odmah nakon rođenja djeteta te da raste tijekom vremena i da uključeniји postaju kako protječe prva godina života djeteta (Bailey, 1994). Nakon godine dana majke najčešće počinju raditi te se povećava potreba za očevim ravnopravnim i ravnomјernim uključivanjem. Odrastanjem djeteta spolne razlike u roditeljskoј samoeфикаsnosti se gube te nema razlike između majki i očeva adolescenata s obzirom na njihov osjećaj samoeфикаsnosti u području roditeljstva (Keresteš i sur., 2011; Shumow i Lomax, 2002). Moguća objašnjenja mogu se pronaći u činjenicama da se roditeljska uloga tijekom odrastanja djeteta mijenja. Mijenjaju se i potrebe djeteta i s vremenom je sve manje onih

njegujućih, a više instrumentalnih, s kojima se očevi također dobro nose. Nadalje, s djetetovim razvojem povećava se raspon aktivnosti u koje se dijete može uključiti, dijete postaje sve aktivnije i sve više sudjeluje u interakciji, a time se povećava i broj mogućih interakcija između djeteta i oca.

S obzirom na rezultate ovog istraživanja i nalaze drugih autora (Elek i sur., 2003; Bailey, 1994), možemo zaključiti da bi izuzetno korisno za povećanje roditeljske samoeфикаsnosti kod očeva (naravno, ne isključujući i majke) bila edukacija o roditeljstvu, o svim njegovim aspektima i sa jasnim smjernicama što sve otac može napraviti u odnosu sa majkom i djetetom. Na taj način bi ih se potaklo da u većoj mjeri sudjeluju u brizi i odgoju djeteta. Istraživanja su potvrdila da je roditeljska samoeфикаsnost očeva važan prediktor njihove uključenosti u odgoj djeteta (Jacobs i Kelley, 2006; Sanderson i Thompson, 2002), što je u skladu s Bandurinom teorijom o samoeфикаsnosti. Ukoliko se procijene sposobnima učinkovito se nositi sa zahtjevima roditeljstva, povećava se vjerojatnost njihovog aktivnog sudjelovanja u odgoju i brizi oko djeteta. S druge strane, majkama je bitno naglasiti nužnost uključivanja očeva, potaknuti ih da budu fleksibilnije i realnije u svojim očekivanjima te da očevima daju priliku da neke roditeljske zadatke obavljaju na način koji njima najbolje odgovara.

Što se roditeljskog lokusa kontrole tiče, rezultati nisu pokazali postojanje razlike između očeva i majki s obzirom na eksternalnost i internalnost u području roditeljstva. Nepostojanje spolnih razlika u izraženosti roditeljskih lokusa kontrole potrebno je dodatno istražiti. Iako u području općeg lokusa kontrole postoje spolne razlike (Smith i Dugan, 1997; Brabander i Boone, 1990; Rotter, 1966), čini se da bi generalizacija u područje roditeljstva bila pogrešna. Radi se o životnom području gdje su još uvijek žene uključenije i spremnije preuzeti kontrolu, imaju više znanja i iskustva, spremnije su reagirati u specifičnim situacijama te su i uspješnije u obavljanju roditeljskih zadataka. Moguće je da zato u području roditeljstva imaju razvijen unutarnji lokus kontrole u većoj mjeri nego u drugim životnim područjima te da je zbog toga smanjena razlika u odnosu na rezultate očeva u eksternalnosti i internalnosti.

Povezanost doživljaja stresa i dimenzija roditeljske kompetentnosti kod majki i očeva

Provedeno istraživanje je potvrdilo samo dio očekivanja vezanih uz povezanost stresa i roditeljske kompetentnosti kod roditelja. Povezanosti su ustanovljene između doživljaja stresa i percipirane samoefikasnosti kod majki (negativna korelacija) i doživljaja stresa i eksternalnosti kod očeva (pozitivna korelacija). S obzirom da su dobivene samo neke očekivane povezanosti, ne možemo govoriti o potvrđivanju treće hipoteze. Objašnjenje možemo tražiti u odabiru mjerenih varijabli. Moguće je da opći stres ipak nije povezan sa subjektivnim varijablama roditeljstva u istoj mjeri u kojoj se to događa sa specifičnim, roditeljskim stresom. Moguće je i da povezanost nije direktna, već da postoje moderatorske varijable koje u ovom istraživanju nisu uzete u obzir. Nedostatak istraživanja u području povezanosti općeg stresa i roditeljske kompetentnosti također otežava donošenje zaključaka o njihovim međusobnim vezama te je potrebno provesti dodatna ispitivanja kako bi se provjerila povezanost stresa i subjektivnih roditeljskih varijabli. S obzirom da stres utječe na sve sfere ljudskog funkcioniranja, ne bi trebalo okarakterizirati vezu između općeg stresa i roditeljstva kao nevažnu.

U ovom istraživanju ispitivane su povezanosti između doživljaja stresa i roditeljske kompetentnosti te su promatrane i spolne razlike. Da bi se dobili potpuniji podaci i kompletnija slika o povezanosti subjektivnih doživljaja stresa i roditeljske kompetentnosti, kao i drugih aspekata roditeljstva, u obzir bi trebalo uzeti brojne karakteristike roditelja, djeteta i okoline. Kombinirani efekt roditelja, djeteta i okoline ispitivao je manji broj istraživanja, no oni koji jesu, potvrdili su Belskyjev model (Hannan i Luster, 1991; Crockenberg i McCluskey, 1986). Primjerice, Crockenberg i McCluskey (1986) mjerili su povezanost majčinih stavova, djetetovog temperamenta (iritabilnost) i socijalne podrške na roditeljsko ponašanje majke. Pokazalo se da majke djece težeg temperamenta iskazuju manju razinu osjetljivosti prema djetetu ukoliko ih karakteriziraju i manje suosjećajni stavovi. Nadalje, pokazuje se da je iskazivanje više razine osjetljivosti majki prema djetetu u vezi s razinom socijalne podrške koju doživljavaju.

Osim uključivanja sve 3 skupine varijabli (roditelj, dijete, okolina), potrebno je uzeti u obzir različitu snagu utjecaja pojedinih varijabli. Prema Belskom (1984), najveću važnost u određivanju roditeljskog ponašanja imaju karakteristike roditelja, zatim kontekstualne odrednice te naposljetku karakteristike djeteta.

Ranija istraživanja iz područja roditeljstva bila su usredotočena na roditeljska ponašanja te su preko njih objašnjavala psihosocijalne razvojne ishode djece (Crnic i sur., 2005). Nalazi novijih istraživanja (Deater-Deckard, 2005; Crnic i sur., 2005; Anthony, 2005) koja se bave ispitivanjem hipoteza o povezanosti stresa i psihosocijalnih ishoda djeteta preko roditeljskog ponašanja kao medijatorske varijable pokazuju da postoje slabi indikatori koji potvrđuju takvo medijatorsko objašnjenje. S obzirom da evidentno postoji povezanost između doživljaja stresa kod roditelja i krajnjih psihosocijalnih ishoda za dijete, autori navedenih studija predlažu da se propita medijatorska uloga roditeljskog ponašanja (koje je najčešće definirano preko discipliniranja i emocionalne topline roditelja). Upravo ovdje otvara se prostor dodatnim mogućnostima poput uključivanja doživljaja roditeljske kompetentnosti u istraživačke nacрте te ispitivanje novih hipoteza koje bi išle u smjeru objašnjavanja povezanosti između doživljaja stresa kod roditelja i psihosocijalnih ishoda djeteta preko subjektivnih aspekata roditeljstva. Iako su ponašanja roditelja neizostavna poveznica, moguće je da je upravo subjektivni aspekt roditeljstva ono na što stres ima izravan utjecaj. Roditeljska kompetentnost kao medijator predmet je suvremenih istraživanja autorica Coleman i Karraker (Coleman i Karraker, 2000) koja potvrđuju medijatorski utjecaj roditeljske kompetentnosti između karakteristika roditelja i roditeljskog ponašanja te bi nadogradnja provedenog istraživanja išla u smjeru ispitivanja takve medijatorske uloge roditeljske kompetentnosti.

Ograničenja istraživanja

Kao glavni nedostaci ovog istraživanja ističu se prigodnost uzorka, nemogućnost utvrđivanja uzročno – posljedičnih veza te uzimanje u obzir samo manjeg broja relevantnih varijabli.

Prigodnost uzorka se prvenstveno očituje u načinu prikupljanja ispunjenih upitnika. Naime, pretpostavlja se da su u istraživanju sudjelovali roditelji koji su motivirani i zainteresirani za takve aktivnosti, s obzirom da je sudjelovanje bilo isključivo dobrovoljno te da se razlikuju od skupine roditelja koja se nije odazvala pozivu za sudjelovanje u istraživanju. Treba naglasiti da su ispitanici upitnike ispunjavali u nekontroliranim uvjetima te da postoji mogućnost različitog shvaćanja upute, ispunjavanja upitnika zajedno s partnerom ili u partnerovo ime, kao i površnog ispunjavanja. Zbog svega navedenog, moguće je da uzorak prikupljen ovim istraživanjem ne ocrta pravu sliku populacije roditelja djece vrtićke dobi te da nije u potpunosti opravdana ekološka valjanost dobivenih rezultata. U istraživanje nisu uključeni roditelji djece koja ne idu u vrtić te to treba uzeti u obzir kada zaključujemo o valjanosti dobivenih rezultata i mogućnosti generalizacije, koja je također ograničena na populaciju roditelja vrtićke dobi te isključuje, ili barem zahtijeva opreznost prilikom generalizacije na roditelje djece mlađe ili starije dobi.

Provedeno istraživanje je korelacijskog tipa te ne postoje temelji za utvrđivanje uzročno – posljedičnih veza između doživljaja stresa i doživljaja roditeljske kompetentnosti, već su moguće različite interpretacije. Posljedično, jedini potpuno točan zaključak koji možemo izvući iz dobivenih rezultata je postojanje povezanosti između pojedinih ispitivanih varijabli.

Konceptualno i sadržajno gledano, glavni nedostatak provedenog istraživanja je uključivanje malog broja faktora koji su povezani s roditeljstvom u analizu, zbog čega postoji mogućnost da važne varijable nisu uzete u obzir. Primjerice, ispitivan subjektivan doživljaj stresa ne govori ništa o tome koji su izvori tog stresa. Informacija o najčešćim stresorima kod roditelja i doživljaju roditeljske kompetentnosti unijela bi dodatnu vrijednost ovom istraživanju, osobito zbog toga što se najčešće u sklopu roditeljstva proučava roditeljski stres, a stres prouzročen ostalim stresorima ostaje

zapostavljen. S obzirom da Belskyjev model pretpostavlja multideterminiranost roditeljstva, potrebno je u buduća istraživanja uvesti veći broj varijabli koje bi uključivale karakteristike roditelja, djeteta i okoline.

ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja bio je povećati razumijevanje doživljaja roditeljske kompetentnosti kod roditelja predškolske djece i uloge stresa u tom doživljaju. Kao teorijska podloga korišten je prvenstveno Belskyjev model determiniranosti roditeljstva (Belsky, 1984), ali i model obiteljskog stresa (Conger i sur., 1994, 1992; Elder i sur., 1985).

Ispitane su razlike u doživljaju općeg životnog stresa i doživljaju roditeljske kompetentnosti između majki i očeva djece vrtićke dobi te povezanost doživljaja stresa i pojedinih komponenti doživljaja roditeljske kompetentnosti.

Potvrđena je hipoteza o većem doživljaju stresa kod majki nego kod očeva. Takav rezultat je u skladu s prethodnim istraživanjima u području spolnih razlika u doživljaju stresa.

Djelomično su potvrđena očekivanja vezana uz postojanje spolnih razlika kod roditelja u doživljaju roditeljske kompetentnosti. Majke se doživljavaju samoeфикаsnijima od očeva, ali u području eksternalnosti i internalnosti nisu pronađene razlike.

Doživljaj stresa kod majki negativno korelira s percipiranom samoeфикаsnošću. Što manji stres osjećaju, majke se ujedno doživljavaju i samoeфикаsnijima u području roditeljstva. Kod očeva doživljaj stresa pozitivno korelira s eksternalnosti, odnosno što je percipirani stres veći, u većoj mjeri su skloni uzroke događaja vezanih uz područje roditeljstva pripisivati vanjskim utjecajima. Ostale povezanosti nisu utvrđene, ni za majke niti za očeve. Time je djelomično potvrđena treća hipoteza, kao i postavke Belskyjevog modela (Belsky, 1984) i modela obiteljskog stresa (Conger i sur., 1994,

1992; Elder i sur., 1985) u dijelu pretpostavke o povezanosti doživljaja stresa i roditeljske samoefikasnosti.

LITERATURA

- Anthony, L.G., Anthony, B.J., Glanville, D.N., Naiman, D.Q., Waanders, C. i Shaffer, S. (2005). The relationships between parenting stress, parenting behaviour and preschoolers' social competence and behaviour problems in the classroom. *Infant and Child Development*, 14, 133–154.
- Arnold, D.S., O'Leary, S.G., Wolff, L.S. i Acker, M.M. (1993). The Parenting Scale: a measure of dysfunctional parenting in discipline situations. *Psychological Assessment*, 5, 137–144.
- Bailey, W.T. (1994). A longitudinal study of fathers' involvement with young children: Infancy to age 5 years. *Journal of Genetic Psychology*, 155, 331-339.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Bergdahl, J. i Bergdahl, M. (2002). Perceived stress in adults: prevalence and association of depression, anxiety and medication in a Swedish population. *Stress and Health*, 18, 235-241.
- Brabander, B. de i Boone, C. (1990). Sex differences in perceived locus of control. *The Journal of Social Psychology*, 130, 271-272.
- Brage Hudson, D., Elek, S.M. i Ofe Fleck, M. (2001). First-time mothers' and fathers' transition to parenthood: Infant care self-efficacy, parenting satisfaction and infant sex. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*, 24, 31-43.
- Brougham, R.; Zail, C.; Mendoza, C. i Miller, J. (2009). Stress, seks differences and coping strategies among college students. *Current Psychology*, 28, 85-97.
- Bugental, D.B. i Cortez, V. (1988). Physiological reactivity to responsive and unresponsive children – as modified by perceived control. *Child Development*, 59, 686–693.
- Campis, L.K., Lyman, R.D. i Prentice-Dunn, S. (1986). The parental locus of control scale: Development and validation. *Journal of Clinical Child Psychology*, 15, 260-267.
- Cohen, S., Kamarck, T. i Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 24, 386-396.

- Coleman, P.K. i Karraker, K. (2000). Parenting Self-Efficacy Among Mothers of School-Age Children: Conceptualization, Measurement, and Correlates. *Family Relations*, 49, 13-25.
- Conger, R.D.; McCarty, J.A.; Yang, R.K.; Lahey, B.B. i Kropp, J.P. (1984). Perception of child, child-rearing values and emotional distress as mediating links between environmental stressors and observed maternal behavior. *Child Development*, 55, 2234-2247.
- Conger, R., Conger, K., Elder, G., Lorenz, F., Simons, R. i Whitbeck, L. (1992). A family process model of economic hardship and adjustment of early adolescent boys. *Child Development*, 63, 526-541.
- Conger, R.D., Ge, X., Elder, G.H. Jr., Lorenz, P.O. i Simons, R.L. (1994). Economic stress, coercive family process, and developmental problems of adolescents. *Child Development*, 65, 541-561.
- Coyl, D.D.; Roggman, L.A. i Newland L. (2002). Stress, maternal depression and negative mother-infant interactions in relation to infant attachment. *Infant Mental Health Journal*, 23, 145-163.
- Crnic, K.A., Gaze, C. i Hoffman, C. (2005). Cumulative parenting stress across the preschool period: relations to maternal parenting and child behaviour at age five. *Infant and Child Development*, 14, 117-132.
- Crnic, K.A., Greenberg, M., Ragozin, A.S., Robinson, N.M. i Basham, R.B. (1983). The effects of stress and social support on mothers of premature and full-term infants. *Child Development*, 45, 209-217.
- Crnic, K.A. i Low, C. (2002). Everyday stresses and parenting. Iz Handbook of Parenting: Practical issues in parenting (2. Izdanje), Bornstein, M. (ur.), 5, 243-267.
- Crockenberg, S. i McCluskey K. (1986). Change in maternal behavior during the baby's first year of life. *Child Development*, 57, 746-753.
- De Luccie, M.F. (1995). Mothers as gatekeepers: A model of maternal mediators of father involvement. *Journal of Genetic Psychology*, 156, 115-131.
- Deater-Deckard, K. i Scar, S. (1996). Parenting stress among dual-earner mothers and fathers: Are there gender differences? *Journal of Family Psychology*, 10, 45-59.
- Deater-Deckard, K. (1998). Parenting stress and child adjustment: some old hypotheses and new questions. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 5, 314-332.
- Deater-Deckard, K., Smith, J., Ivy, L. i Petrill, S.A. (2005). Differential perceptions of and feelings about sibling children: implications for research on parenting stress. *Infant and Child Development*, 14, 211-225.

- Elder, G.H., Nguyen, T. Van i Caspi, A. (1985). Linking family hardship to children's lives. *Child Development*, 56, 361-375.
- Elek, S.M. (2003). Marital and parenting satisfaction and infant care self-efficacy during the transition to parenthood: The effect of infant sex. *Issues In Comprehensive Pediatric Nursuring*, 26, 45-57.
- Feehan, M., McGee, R., Stanton, W.R. i Silva, P.A. (1991). Strict and inconsistent discipline in childhood: consequences for adolescent mental health. *British Journal of Clinical Psychology*, 30, 325-331.
- Fox, C.R. i Gelfand, D.M. (1994). Maternal depressed mood and stress as related to vigilance self-efficacy and mother-child interactions. *Early Development and Parenting*, 3, 233-243.
- Furnham, A. (2010). A parental locus of control scale. *Individual Differences Research*, 3, 151-163.
- Goldstein, L.H., Diener, M.L. i Mangelsdorf, S.C. (1996). Maternal characteristics and social support across the transition to motherhood: Associations with maternal behavior. *Journal of Family Psychology*, 10, 60-71.
- Hagekull, B., Bohlin, G. i Hammarberg, A. (2001). The role of parental perceived control in child development: A longitudinal study. *International Journal of Behavioral Development*, 25, 429-437.
- Hannan, K. i Luster, T. (1991). Influence of parent, child and contextual factors on the quality of the home environment. *Infant Mental Health Journal*, 12, 17-30.
- Hart, C.H.; Ladd, G.W. i Burleson, B.R. (1990). Children's expectations of the outcomes of social strategies: Relationship with sociometric status and maternal disciplinary styles. *Child Development*, 61, 127-138.
- Johnston, C. i Mash, E. J. (1989). A measure of parenting satisfaction and efficacy. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18, 167-175.
- Keresteš, G., Brković, I. i Kuterovac Jagodić G. (2012). Predictors of psychological well-being of adolescents' parents. *Journal of Happiness Studies*, 13 (6), 1073-1089.
- Keresteš, G., Brković, I. i Kuterovac Jagodić, G. (2011). Doživljaj kompetentnosti u roditeljskoj ulozi i sukobi između roditelja i adolescenata. *Suvremena psihologija*, 14, 17-34.
- Kohn, M.L.; Slomeznski, K.M. i Schoenbach, C. (1986). Social stratification and the transmission of values in the family: A cross-national assessment. *Sociological Forum*, 1, 73-103.

- Kuhn, J.C. i Carter, A.S. (2006). Maternal self-efficacy and associated parenting cognitions among mothers of children with autism. *American Journal of Orthopsychiatry*, 76, 564-575.
- Kwok, S. i Wong, D. (2000). Mental health of parents with young children in Hong Kong: the roles of parenting stress and parenting self-efficacy. *Child & Family Social Work*, 5, 57-65.
- Lacković-Grgin, K. (2004). *Stres u djece i adolescenata*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Lazarus, R.S. i Folkman, S. (2004). *Stres, procjena i suočavanje*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Manger, T. i Eikeland, O.J. (2000). On the relationship between locus of control, level of ability and gender. *Scandinavian Journal of Psychology*, 41, 225-229.
- McBride, B.A. (1989). Stress and fathers' parental competence: implications for family life and parent educators. *Family Relations*, 36, 385-389.
- Morton, T.L. (1997). The relationship between parental locus of control and children's perceptions of control. *The Journal of Genetic Psychology*, 158, 216-225.
- Nurullah, A.S. (2010). Gender differences in distress: The mediating influence of life stressors and psychological resources. *Asian Social Science*, 5, 27-35.
- Ollendick, D.G. (1979). Parental locus of control and the assessment of children's personality characteristics. *Journal of Personality Assessment*, 43, 401-405.
- Pettit, G.S. i Bates, J.E. (1989). Family interaction patterns and children's behavior problems from infancy to four years. *Developmental Psychology*, 25, 413-420.
- Pianta, R.C. i Egeland, B. (1990). Life stress and parenting outcomes in a disadvantaged sample: Results of the mother-child interaction project. *Journal of Clinical Child Psychology*, 4, 329-336.
- Rodgers, A.Y. (1993). The assessment of variables related to the parenting behavior of mothers of young children. *Children and Youth Services Review*, 15, 385-402.
- Rotter, J.B. (1966). Generalized expectancies for internal versus external control of reinforcement. *Psychological Monographs*, 80, 1-28.
- Salonen, A.H., Kaunonen, M., Astedt-Kurki, P., Jarvenp, A.L., Isoaho, H. i Tarkka, M.T. (2009). Parenting self-efficacy after childbirth. *Journal of Advanced Nursing*, 65, 2324-2336.
- Shumow, L. i Lomax, R. (2002). Parental efficacy: Predictor of parenting behavior and adolescent outcomes. *Parenting: Science and practice*, 2, 127-150.

- Skreden, M.; Skari, H.; Malt U.F.; Pripp, A.H.; Bjork, M.D.; Faugli, A. i Emblem, R. (2012). Parenting stress and emotional wellbeing in mothers and fathers of preschool children. *Scandinavian Journal of Public Health*, 40, 596-604.
- Smith, P.B. i Dugan, S. (1997). Locus of control and affectivity by gender and occupational status: A 14 nation study. *Sex Roles*, 36, 51-77.
- Spoth, R. i Conroy, S. (1993). Survey of prevention-relevant beliefs and efforts to enhance parenting skills among rural parents, *The Journal of Rural Health*, 9, 227-239.
- Stifter, C.A. i Bono, M.A. (1998). The effect of infant colic on maternal self-perceptions and mother-infant attachment. *Child Care, Health and Development*, 24, 339-351.
- Teti, D.M. i Gelfand, D.M. (1991). Behavioral competence among mothers of infants in the first year: The mediational role of maternal self-efficacy. *Child Development*, 62, 918-929.
- Tucker, S., Gross, D., Fogg, L., Delaney, K. i Lapporte, R. (1998). The long-term efficacy of a behavioral parent training intervention for families with 2-year-olds. *Research in Nursing and Health*, 21, 199-210.
- Turner, R.J.; Wheaton, B. i Lloyd, D. (1995). The epidemiology of social stress. *American Sociological Review*, 60, 104-125.
- Vasta, R., Marshall, M.H. i Scott, A.M. (2004). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Wells-Parker, E., Miller, D.I., i Topping, S. (1990). Development of control of outcome scales and self-efficacy scales for women in four life roles. *Journal of Personality Assessment*, 54, 564-575.
- Zuzanek, J.; Robinson, J.P.; Iwasaki, Y. (1998). The relationship between stress, health and physically active leisure as a function of life-cycle. *Leisure Sciences*, 20, 253-275.